

allra vanligaste i vårt land under vikingatiden och senare. Däremot har inskriftens övriga namn tydligen varit sällsynta.

Runföljden 29–34 **kunuat**, som innehåller faderns namn, tolkas av Bureus (i F a 5) som Gudmund.¹ Det kan emellertid ej råda något tvivel om att runföljden återger mansnamnet *Gunnhvat* (ack.).

Gunnhvatr är eljest säkert belagt endast tre gånger i runinskrifter, nämligen på U 531 Kvisthamra, Norrtälje, på ett år 1948 påträffat fragment från Husby-Lyhundra (Uppland) och på en 1965 i S:t Laurentiuskyrkan i Söderköping funnen runsten (se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1966, s. 103). I medeltida källor är namnet väl styrkt. Det är sammansatt av *gunnr* f. 'strid' och *hvatr* 'rask', 'snabb'; namnets innebörd är alltså klar.

37–45 **hrulauhar** kan icke vara något annat än genitiv av ett kvinnonamn *Hroðlaug*. Det är namnet på den döde Gunnvats hustru, Svens moder. Detta kvinnonamn har tydligen varit mycket sällsynt. Den försvunna runstenen ger oss nämligen det hittills enda belägget på namnet. Det är emellertid bildat på regelbundet sätt och sammansättningslederna *Hroð-* och *-laug* är vanliga namnelement under vikingatiden och senare. Se *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 79 f. Ett mansnamn *Hroðlaugr* (*Hrollaugr*) är känt från Island och Norge (se Lind, *Norsk-isländska dopnamn*, sp. 588 f.). Anmärkningsvärt är att initialt *h* har bevarats framför *r*; se *Inledning* ovan s. xv f. — Runföljden 62–68 har sannolikt varit skadad och svårläst. Endast gissningar kan göras om detta avslutande partis innebörd. Möjligt ett namn: [*Ig*]ulfridr(?).

29. Apelboda, Glanshammars sn.

Pl. 14, 15.

Litteratur: A. Holmblad, Skrivelse till Kongl. Maj:ts Befallningshavande i Örebro den 17/5 1885 (ATA); G. Djurklou, Skrivelse till Vitterhetsakademien den 29/12 1885 (ATA); E. Brate, Anteckningar 1901 (ATA); Sverige, geografisk, topografisk statistisk beskrifning (1915), s. 216; Nerikes Allehanda den 20/12 1929; Restaureringsrapport 1952 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskrifterna i Närke (i: Från bergslag och bondebygd 1952), s. 22 f.; E. Salberger, Eftermälet på Apelbodastenen (i: K. Humanistiska Vetenskapssamfundets i Lund årsberättelse 1956–1957, s. 145 f.); Läns-Posten den 12/2 1959; Närke (Allhem, 1960), s. 26, 103; S. Lindqvist, Forntidens Kumla och omvärlden (i: Kumlabygden 2, 1963), s. 210; J. Wikberg, Glanshammars härad (1967), s. 167.

‡ **Äldre avbildningar:** Brate, foto 1901 (ATA); Iwar Anderson, foto i Jansson a. a. (återgivet i Närke, Allhem), s. 26 och i Wikberg a. a. s. 168.

Runstenen står rest på en stenig åkerholme 150 m S om Apelboda n:r 1¹. (Den gamla mangårdsbyggnaden brann ned 1958.) Stenen befinner sig 50 m SSÖ om landsvägen Örebro–Fellingsbro (Eriksgatan). Ristningsytan vetter åt V. Platsen är utmärkt på Ekonomiska kartbladet 10 F 6 f »Tjugesta» (1958).

Den äldsta av mig kända uppgiften om Apelbodastenen finns i en skrivelse från kronolänsmannen Alfred Holmblad till »Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Örebro». Skrivelsen, som är daterad »Glanshammar i länsmansexpeditionen den 17 maj 1885», har följande lydelse: »Å egorna till hemmanet Apelboda i Glanshammars socken har nyligen anträffats en runsten, hvars förekomst dittills varit okänd och som jag derför anser mig böra anmäla, ehuru jordegaren, hemmansegaren Erik Olsson i Apelboda, icke tillkännagifvit sig vilja göra sådan hemställan i afseende på ifrågavarande fynd, som i 4 § Kongl. Förordningen den 29 november 1867 omförmäles. Stenen, som befinnes öfverst å en stembunden, mindre, delvis odlad kulle, omkring 200 fot öster om stora landsvägen till Fellingsbro och ungefär 3 400 fot nordost om Glanshammars gästgifvaregård, låg med runorna mot marken och hade för några år sedan blifvit sprängd i tre delar, hvilka dock icke äro förstörda; innefattande ena delen det mesta af runslingan, som är ganska väl bibehållen. Stenens dimensioner voro circa 7½ × 3 × 2 fot. Anledningen att runorna nu upptäcktes var att jordegaren,

¹ Bureus översätter i Fa 5 inskriften på följande sätt: Sveno fecit signari Saxum in mem patris sui Gunmundi, mariti Ru Leuchis; se fig. 68.

Fig. 69. Nä 29. Glanshammars sn, Apelboda. Foto E. Brate 1901.

under hemförande af sten till en bygnad, kom att vända och närmare betrakta ifrågavarande stens delar, af hvilka den minsta kördes till Apelboda. Sedermera erhöj jag händelsevis kännedom om saken samt förbjöd stenens användning. Huruvida sjelfva kullen hvarå stenen ligger utgör en fornlemning, är jag icke i tillfälle att bedöma, men till sådant antagande torde skäl förefinnas.» Man har anledning att vara länsman Holmblad tacksam för hans tjänstenit.

I september samma år besökte Djurklou den nyfunna runstenen. Besöket föranledde följande skrivelse till Vitterhetsakademien, daterad Örebro den 29 dec. 1885: »Vid en förbiresa under förliden sommar besökte jag Apelboda ... för att vinna närmare kunskap om den runsten, som der anträffats, och återfanns denna slagen i tre delar, liggande å en liten kulle i åkern till höger om landsvägen emellan Glanshammars och Fellingsbro gästgifvaregårdar. Hemmanets egare, som vid sökande efter byggnadssten funnit den flata hällen, ämnade bortföra densamma och krossade den derföre i tre delar; men då han vid uppbrytandet fann att stenen var ristad, lemnade han den orubbad och anmälde sitt fynd hos länsmannen, hvilken ock genom Kongl. Majts Befallningshafvande redan för ett år sedan lärer hafva härom underrättat Kongl. Akademien; men vid mitt besök i September månad detta år hade jordegaren ännu icke erhållit några förhållningsordres ... Då de tre styckena mycket väl kunna med jernkrampor sammanfästas och stenen, ehuru visserligen icke en af våra äldsta, väl förtjenar att bevaras; så hemställer jag att Kongl Akademien ville taga vård derom och får jag såsom en lämplig person att derom gå i författning föreslå Lektorn vid Tekniska skolan i Örebro Herr A W Kjellström.»

Stenen lagades på ett för sin tid förtjänstfullt sätt med krampor, en nedtill på framsidan, fyra på baksidan och en på högra sidan.

Då Brate år 1901 besökte platsen antecknade han: »Runstenen står rest söder om Apelboda, på landsvägens sydöstra sida, skild från landsvägen genom en åker. Runstenen står på en liten backe, som på alla sidor omgifves af åker. Stenen utgöres af tre stycken, sammanfogade med cement och hopfästa medels inborrade järn ... Stenens fot är skadad på vänstra sidan, hvarföre stenar där lagts under som stöd, på högra sidan står stenen på berghällen. Runstenen lär enligt uppgift af åbon på stället hafva legat kullfallen på samma backe, där den nu är rest; ristningen låg nedåt. För omkring 16 år sedan, alltså omkring 1885;

sköts den i tu för att användas vid en ladugårdsbyggnad och efter sprängningen upptäcktes ristningen. Stenen fick ligga kvar och ägaren anmälde fyndet för länsmannen i församlingen, hvarpå stenens resning föranstaltades.»

Genom Riksantikvarieämbetets försorg bättrades lagningen sommaren 1952. Arbetet bestod huvudsakligen i att det stora, oristade partiet nedtill till vänster kompletterades och att sprickorna i stenen kittades igen.

Mörkgrå granit. Höjd 2,15 m, bredd (mitt på stenen) 0,95 m. De vackert formade runorna är 9–10 cm höga. Ristningen är i stort sett väl bevarad. Linjerna, som framträder ljusa i den mörkare ytan, är icke djupt huggna, men de är på bevarade partier överallt fullt tydliga. Snett över ristningsytan går en grund, naturlig skåra.

Inskrift:

bofriþr : let resa eftir biurn : brupur : siñ : han uar farin fultrekila

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Bofriðr let ræisa æftir Biorn, broður sinn. Hann var farinn fulldrængila.

»Bofrid lät resa efter Björn, sin broder. Han hade manligen farit vida.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan skiljetecken. I 1 **b** träffar bistavarna varandra, vilket icke är fallet med inskriftens övriga **b**-runor (20 **b** och 25 **b**). 2 **o** har dubbelsidiga, snett ned åt höger gående bistavar. 5 **i** är ej stunget. Skiljetecknet efter 7 **r** består, i likhet med inskriftens övriga skiljetecken, av två punkter. Dessa är på detta ställe jämförelsevis små men djupa och skarpt markerade. 9 **e** är tydligt med en djup prick något under huvudstavens mitt. Skiljetecken saknas efter 10 **t**. 12 **e** är tydligt stunget. 13 **s** har kortform; runan avslutas nedtill av en tydlig, rund punkt. Alldeles samma form har inskriftens andra **s**-runa, 31 **s**. 14 **a** har ensidig bistav. Skiljetecken saknas efter 14 **a**. 15 **e** är tydligt stunget. I stenens vänstra kant, vid runföljden 15 **e**–28 **þ**, finns ingen yttre ramlinje; någon sådan har aldrig huggits här, lika litet som på motsvarande plats i stenens högra kant, vid runföljden 37 **u**–46 **u**. Ristaren låter alltså stenens kant begränsa runslingan. 17 **t** är kortare än omgivande runor; dess huvudstav är ej huggen ut till kanten, vilket givetvis beror på att ristaren har placerat runan för tätt inpå 16 **f**, vars undre bistav skulle ha kommit i vägen för vänstra **t**-bistaven, om **t**-runan hade erhållit normalhöjd. I runföljden 18 **i**–23 **r** står runorna starkt hopträngda. (Över huvud taget står runorna betydligt tätare i inskriftens förra hälft än i senare hälften, vilket nog beror på att ristaren ej var säker på att få plats med hela inskriften. När han kommer till stenens högra kant, ristar han påfallande spatiöst. Som exempel kan nämnas, att avståndet mellan 19 **r** och 20 **b** är 1 cm, mellan 21 **i** och 22 **u** 2 cm, medan avståndet mellan 41 **a** och 42 **r** är 9 cm.) 21 **i** och 22 **u** har förlorat topparna i en djup kantskada. 24 **n** har dubbelsidig bistav. Skiljetecknet efter 24 **n** är tydligt, likaså efter 30 **r**. 33 **n** har stått i den stora sprängningssprickan, i vilken huvudstaven har gått fullständigt förlorad. Till vänster om sprickan finns två fördjupningar; den övre av dessa utgör sannolikt bistavens vänstra del. Till höger om sprickan finns i en flagringskant ett säkert skiljetecken. 35 **a** har dubbelsidig bistav, liksom 36 **n**. Efter 36 **n** finns flera grunda fördjupningar utan markerade kanter. Avståndet till 37 **u** talar för att det har funnits skiljetecken mellan de två orden, men de nämnda fördjupningarna avviker till sin karaktär från övriga skiljetecken och gör avgjort intryck av att vara naturliga. 38 **a** har dubbelsidig bistav, likaså 41 **a**. 44 **n** har ensidig bistav. Efter 44 **n** finns ett flertal smärre fördjupningar; ingen av dem gör intryck av att vara huggen. I 45 **f** har övre delen av undre bistaven gått förlorad i en sprängningsspricka. Huvudstaven av 47 **l** är ej huggen fram till yttre ramlinjen. 50 **e** är tydligt stunget med en djup, rund prick. 51 **k** är ej stunget, ej heller 52 **i**. 54 **a** har ensidig bistav. Inskriften slutar utan skiljetecken. — Djurklou (1885): »Å stenens 2 uppvända stycken läses:» **bofriþr : let risa eftir biurn : brupur : si-** »samt å det tredje stycket, hvilket nu för första gången omvändes:» **han uar farin i ultrekila . . .** Djurklou tillägger: »möjligen har här funnits en a 2 runor till då här tycktes vara en afflagning; men troligtvis är

inskriften fullständig ehuru sista ordet ej är rätt klart. Tiden och ösregn medgåfvo icke att så noga, som önskligt varit, rengöra stenen, hvilken var öfverdragen med ett blött lerlager.»

Brate (1901/): »Skiljetecken, ett kolon, finnes efter första namnet **bofripr**, ett mycket litet kolon framför **biurn**, ett större efter detsamma, ett snedt, åt vänster lutande efter **brupur**, hvars sista runa **r** har en motsvarande sned ställning, möjligen ock efter **han**, där ett par gropar tyckas finnas, som kunde vara ett kolon. Mellan övriga ord saknas skiljetecken.» Brate tillägger bl. a., att »öfre delen felas af» 21 **i** och 22 **u**. »Uti **sin** finnes af **n** blott vänstra k[änne]st[reckt]. Uti **fultrekila** är **f** alldeles tydligt, endast att toppen af dess nedre kst felar, bortslagen genom att kst kommit i en fog af stenen, **l** är klart och djupt och har med säkerhet intet v. kst. till **t** och prickens i **e** är fullt tydlig.»

Av de båda i inskriften förekommande personnamnen är *Biorn* synnerligen vanligt på våra runstenar, medan däremot *Bofriðr* hittills endast är känt från Nä 29. Det originella namnet måste sålunda ha varit mycket sällsynt under vikingatiden. Medeltida belägg saknas helt.

Apelbodastens inskrift hör avgjort till de intressantaste runinskrifterna i Närke. Detta beror huvudsakligen på de ord som innehåller Björns, den döde broderns, eftermäle: *Hann var farinn fulldrængila*. Uttrycket antyder något av vikingatidens livssyn; det visar vad man ansåg värt att framhäva i en minnesinskrift efter en död frände. Liknande uttryckssätt förekommer flerstädes, men någon helt likalydande inskrift har icke bevarats till vår tid.

Nä 29 ger oss det hittills enda svenska belägget på ordet *fulldrængila*, vilket givetvis är ett med den förstärkande förleden *full-* sammansatt adverb. Det enkla adverbet *drængila* (**trikila**, **trikela**), bildat till substantivet *drængr* m., har betydelsen 'manligen', 'som det anstår en god man'. Detta adverb förekommer som bekant flera gånger i svenska runstrofer: Sö 113 ... **kiarpu : trikila ...** 'de gjorde manligen' ...; Sö 130 ... **kirpu : ... tyrp : trikela ...** 'gjorde ..., som det anstår män, ett ståtligt minnesmärke' ...;¹ Sö 164 ... **stup : triki : la · i · stafn skibi ...** 'stod manligen i stammen på skeppet'; Sö 179 ... **pair furu : trikila ...** 'De foro manligen' ...

Det sammansatta adverbet, *fulldrængila* (**fultrekila**), möter oss ej endast på Apelbodastenen; ordet är också belagt ett par gånger i den isländska skaldediktningen (se *Lexicon poeticum*). I *Austrfararvísur* från 1000-talets början (i strof 15) heter det: *Sjá hefr ... minn ... | fótr á fornar brautir | fulldrængila gengit* («Denna min fot har manligen gått på gamla vägar»). Hos Einar Gilsson (1300-talet) möter oss *fulldrængila* i en liknande förbindelse: *Allir hafa með frægðum fullum | fulldrængila mínir gengit | meidar ... at leiki stála* («Alla mina män har med stor berömmelse och 'fullmanligen' gått till strid» ...). Jfr isl. adv. *alldrængila*.

Adjektivet, isl. *fulldrængiligr*, är känt från Egilssagan (kap. 8): *Konungr svarar vel máli hans ok kvezk svá gera skyldu, ef mér reynisk Þórólfr jafnvel mannaðr sem hann er sýnum fulldrængiligr*. Jfr *fullfrækn* ovan s. 62. — I inskriftens avslutande sats med eftermälet *Hann var farinn fulldrængila* är allitterationen säkerligen avsiktlig; se vidare E. Salberger a. a.

30. Äversta, Glanshammars sn.

Pl. 16.

Litteratur: S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Närke 1950 (ATA), Runinskrifterna i Närke (i: Från bergslag och bondebygd 1952), s. 26 f.; J. Wikberg, Glanshammars härad (1967), s. 168.

Äldre avbildningar: S. Lindqvist, foto 1908 (ATA); Iwar Anderson, foto 1952 (i Jansson a. a. 1952, s. 26, 27).

Tre delar av en runsten står nu (1973) uppställda mot västra gaveln av ett uthus på Äversta 1⁴, 60 m SV om mangårdsbyggnaden, 2 m Ö om västra infartsvägen till gården. Platsen är angiven på Ekonomiska kartbladet 10F 5 f »Glanshammar» (1958).

¹ Se S. B. F. Jansson, *Runinskrifter i Sverige* (1963), s. 139.